

Бојан ЈОВИЋ

**НАЈСТАРИЈИ ОД СВИХ СНОВА,
НА СЛОВЕНСКИ НАЧИН**

Институт за књижевност
и уметност, Београд

(*Unsterblichkeit. Slawische Variationen.* Tatjana Petzer (Hg.)
Matthes & Seitz, Berlin 2021, 495 стр.)

1. Антологија *Бесмртности. Словенске варијације (Unsterblichkeit. Slawische Variationen)*, коју је уредила др Татјана Пецер, сарадница Института за славистику у Грацу и професорка за словенске књижевности и културологију, садржи избор на немачки језик преведених текстова из словенског културног круга на тему различитих видова проблема бесмртности. На безмало 500 страница, антологија обухвата 35 прилога аутора разноврсних профила - књижевника, филозофа, научника, публициста итд, подељених у три основна поглавља. Прво, „Антиномија смрти“ садржи осам текстова; средње, „Технике бесмртности“ – 19 текстова (разложених у четири подцилине: „Анабиоза“, четири прилога; „Преображаји“, пет; „Енергије“, пет; „Информација“, пет); и последње, „Имортологија“, 8 радова. Уз предговор и пратеће напомене уреднице и податке о изворима текстуалних и ликовних прилога, свезак још садржи податке о заступљеним ауторима (највише је оних руског порекла – 20, по три Пољака и Србина, по два Бугарина, Чеха и Хрвата, и по један Белорус, Украјинац и Бошњак), на крају и обједињени регистар имена и појмова. Теоријско-методолошке претпоставке сложеног истраживачког, преводилачког и издавачког подухвата, у многоне посебне интердисциплинарне природе, образлажу се у уводном тексту Пецерове, „Путеви до Homo immortalis (slavicus)“. Пре свега, указује се на тежњу сваке културе да развије стратегије приступа проблему извесности и незамисливости (људске) смрти, и да, са намером да се избори са коначношћу живота, развије и ритуализује различите идеје и поступке посмртног бивствовања, исказане кроз традицију и религију. У световној модерности бесмртност постаје културна стратегија опстанка кроз трајање у колективној свести, као део бесмртног народа. Са наглашеним јачањем индивидуалности, међутим, усмерење на границе људског постојања коју поставља смрт у времену и простору добија нове изразе у XX и XXI веку. И на Западу и на Истоку, природне науке и науке о животу, филозофија и књижевност међусобно подстичу расправу о тражењу техника за продужење живота

и овековечења, и, потом, и о превазилажењу смрти. Иако савремени дискурс бесмртности, заснован на научним хипотезама, више није везан за онострано, поновним разматрањем сложеног односа према људској коначности у њему се и даље назире хришћанска порука о пораженој смрти и васкрсењу у вечни живот.

У складу са наведеним, истиче се и основна намера антологије – оцртавање три прекретнице које обликују савремени приступ заједничкој проблематици превазилажења ограничености људског живота: а) преиспитивање смрти на основу нових научних и техничких открића; б) све већа „експериментализација“ живота; в) ширење и прихватање трансхуманистичких идеја. При томе се поставља методолошко питање како оправдати избор предметног поља, његово протезање на разнородне (не)уметничке текстове и уочити и издвојити специфично словенске теорије и замисли (о) бесмртности? Пецерова са тим циљем даје исцрпан увид у приступе датом проблему у словенским културама од фолклорних корена (бајка о Кашчеју Бесмртном и њене уметничке обраде) преко религиозно-филозофских огледа до данашњих дана (дела савремених писаца, манифести различитих визионара и група), неретко ширећи домен и на друга географска подручја. Преглед идеја на разноврсним пољима, и у предговору и у прилозима, показује да је словенска, у њој пре свега руска, научна и уметничка мисао доиста пружила најшири распон пројеката борбе против смрти, колико чисто измаштаних толико и оних спроведених у дело, макар и само у једном, експерименталном, покушају.

Најзначајнију посебност приступа проблему превазилажења људске смртности у словенским земљама, Совјетском Савезу / Русији пре свега, Пецерова види у споју буђења науке и технике на прелазу векова са друштвеном и идеолошком променом након Октобарске револуције и два светска рата. Ово је прожимање, често подразумевајући и преузимање одређених схватања из традиције, изнедрило јединствене визије, концепте и праксе, који су поставили темеље за касније заснивање оног што се одређује као наука (или можда тачније - псеудонаука) о бесмртности – имртологија.

Подстицај за модерни, научни приступ проблемима у словенским земљама пружила су бројна сазнања из области биологије, теорија о потенцијалној бесмртности једноћелијских организама неограниченом деобом и откриће способности простих вишећелијских организама да се опораве или преживе у екстремним условима и да достигну изузетну дуговечност у односу на величину и тежину свог тела. Дата сазнања и теорије праћена су схватањем смрти као имунолошког проблема који се може превазићи исхраном и здравим начином живота, односно покушајима да се способност сасушених или замрзнутих животиња да поново оживе (анабиоза) примени на људе (хотимична криогенизација).

Пецорова истиче први низ својеврсних прелазних решења битних за специфичне словенске визије бесмртности у учењима руских религиозних филозофа. Филозофија Николаја Фјодорова тежњу за бесмртношћу остварује кроз идеју о активном колективном васкрсењу мртвих, уз подршку науке и технологије. Пренасељеност света решава се посезањем ка свемиру и настањивањем васкрслих на новим звездама, а потреба за сталним ширењем на крају и радикалним продужењем живота, односно смрћу саме смрти. Фјодоровљева уметно-синтетичка реконструкција људи од космичких честица, као уметничко дело из праха предака, и стварање физичких бића без природне репродукције тумачи се као идеја која се, по данашњем схватањима, приближава мешавини молекуларне генетике и информационе технологије. Концепцијама које спајају традиционалне погледе и научно-технички напредак придружује се и марксистичко-лењинистички идеолошки програм, при чему за многе Фјодоровљеве следбенике бољшевичка револуција представља само почетни корак у потпуно другачијем правцу. Биокосмисти су кроз слоган „Бесмртност и интерпланетаризам“ укидање приватне својине и људске тираније сматрали само почетком превазилажења већег проблема тираније природе (смрт, локализам у времену, први је корен зла у индивидуалном и друштвеном животу; други, пак лежи у локализму у простору, првенству огњишта и дома, родног града, нације, државе или расе, при чему је чак и интернационализам само локализам у универзуму). Методе превазилажења ових ограничења у совјетском и постсовјетском ширем окружењу, до дана данашњег, тражене су редом у различитим варијантама чувања тела дубоким замрзавањем, трансплатацији органа, трансфузији крви, хибридацији и кибернетизацији људи, у преношењу свести на различите рачунарске / дигиталне платформе, и увођењу концепција биоенергије, различитих космичких „пси-поља“ и биопоља, „ноосфера“ итд.

2. Уже предметно поље антологије, доприноси словенских писаца на тему превазилажења смрти, обухвата 15 „чисто“ књижевних текстова (приче, одломци из романа, једна поема). Они нису издвојени у посебан низ, поређени хронолошки нити груписани по националној припадности већ су размештени у одговарајуће одељке по претпостављеним тематским особеностима, равноправно са другим, некњижевним текстовима. Тако се у првом поглављу читају „Проналазак Athanatika“, Владана Деснице, „Строј за бесмртност“, Самира Аданагића, „1999 - Антрополошка повест“ Борислава Пекића ; у другом, „Поема анабиозе“ Александра Јарославског, те приче и одломци „Проблем смрти“ Бориса Пиљњака, „На пацифику 2025“ Милана фон Шуфлаја, „Генерални ремонт човека“, Виктора Пекелеса, „Громобран Свемира“ Станислава Винавера, „Апсолутум“ Карела Чапека, „Како је струја победила смрт“ Андреја Платонова, „Дијалог о пресађивању мозга“ Станислава Лема, „Гости са

планете Јаса“ Генадија Гора, „Операција вечност“ Бохдана Петецког, и, у четвртном, „Функционал“ Сергеја Лукјаненка, те „У временима бесмртности“ Мартина Вепенке.

Нарочити допринос наведених литерарних тематизација види се у доследном и неретко критичком развијању и промишљању претпоставки односно последица (не)успеха остваривања васкрсења / бесмртности на појединца или друштво. Тим је више штета што се у антологији није нашло места за А.А. Богданова (А. А. Малиновски) совјетског писца, научника и високог политичара, и његову причу „Празник бесмртности“ („Праздник бессмертия“, 1914), која би по свим тематским претпоставкама и књижевним квалитетима задовољила интелектуалне и књижевне захтеве избора.

3. Посебну занимљивост антологије представљају начини на које се описују националне и књижевноисторијске припадности аутора из бивше југословенске заједнице. Ту се, не претерано неочекивано, са једне стране јавља сложени опис, са друге, пак, политичка коректност која је понекад недоследна или доводи до анахронизама. Примера ради, Станислав Винавер је тако „српски односно југословенски писац, новинар и преводилац јеврејског порекла“, Владан Десница „југословенски односно хрватски писац српског порекла (са очеве стране)“, Борислав Пекић - „један од најзначајнијих и најречитијих српских писаца југословенског доба, рођен у Црној Гори, одрастао у Банату и Београду а емигрирао у Лондон 1971. године“. Милан фон Шуфлај (1879-1931), са друге стране, чисти је „хрватски историчар и албаноолог“ премда би се, по истој логици, могло очекивати да буде у неком степену обележен и аустроугарском, односно југословенском, провинцијом. Самир Аданалић, сарајевски писац из СФРЈ, о коме се мало зна, представљен је објављеним делима осамдесетих година прошлога века. Језик са кога је на немачки преведена његова прича је означен као „босански“, иако је изворник објављен 1980. у загребачком часопису *Sirius*, и његов је језик у бившој заједничкој држави могао да носи назив српскохрватски односно хрватско-српски. Како било, овај мали узорак показује све могуће проблеме описа књижевне, националне и језичке припадности нашег (после) југословенског поднебља.

***

Антологија *Бесмртности. Словенске варијације* др Татјане Пецер на упечатљив начин одсликава савремена кретања на пољу наука о човеку, преломљен кроз призму историје идеја. Истраживање трансхуманизма као филозофског и културног покрета / мисаоног усмерења у овом је случају довело до издвајања словенских пројеката превазилажења људске смртности путем рационалних зами-

сли (технолошких открића и науке), веровања (варијације на тему хришћанског васкрсења) и езотерично-окултних представа (сеоба душе или свести у различите био-космичке енергије односно сфере). Представљени текстови тако пружају увид у једно умногоне непознато и егзотично поље, подсећајући колико се научни, научно(-) фантастични, (анти)утопијски или само футуристички погледи жанровски преплићу и прожимају са идеолошким, мистичним и религиозним виђењима, у сталном покушају испуњења најстаријих од свих човекових снова - оног о вечитом животу.